

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ “ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“

Лилия Иванова Ботева-Каракулева

**ДЖЕНДЪРНИ АСПЕКТИ
НА МОТИВАЦИОННАТА ГОТОВНОСТ
ЗА УЧЕБНА ДЕЙНОСТ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за придобиване на образователна и научна степен „доктор“
Професионално направление 3.2. „Психология“
Докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“

Научен ръководител:

Проф. д.пс.н. Галя Герчева-Несторова

Рецензенти:

Проф.д.ик.н. Гошо Кирилов Петков
Доц.д-р Ваня Господинова Христова

Варна, 2017

I. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е в обем от 162 страници и се състои от увод, изложение в три глави, библиография и 9 приложения към емпиричното изследване.

Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи. Основният текст съдържа 7 таблици, 8 фигури и 1 схема.

Библиографията се състои от 170 източника, от които 130 на кирилица и 40 на латиница.

Изложението на дисертационния труд е структурирано, както следва:

Увод

Глава 1. Теоретико-методологически подходи при изследване на мотивацията за учебна дейност и връзката ѝ с джендърните специфики на 6-7-годишните деца

1.1. Научни аспекти на проблемите на мотивацията за учебна дейност

1.2. Научно-практически подходи при разглеждане на мотивационната готовност за учебна дейност

1.3. Възрастови особености на 6-7-годишните деца и влиянието им върху мотивационната готовност за учебна дейност

Глава 2. Психологически характеристики на общата училищна готовност и влиянието на джендър-идентификацията на 6-7-годишните деца върху формирането на мотивационна готовност за учебна дейност

2.1. Психологически характеристики на училищната готовност на децата от предучилищна възраст

2.2. Класификация на видовете училищна готовност

2.3. Джендърни специфики в социализацията на 6-7-годишните деца и

влиятието им върху мотивационната готовност за учебна дейност

2.4. Предизвикателства пред съвременното българско училище при формиране на мотивационна готовност за учебна дейност, на основата на джендърно балансиран модел на взаимодействие

Глава 3. Емпирично изследване на джендърните специфики на мотивацията за учебна дейност

3.1. Дизайн на емпиричното изследване

3.2. Анализ на резултатите от емпиричното изследване на мотивационната готовност за учебна дейност

3.2.1. Анализ на резултатите от проведената анкета за оценка нивото на училищна мотивация

3.2.2. Анализ на резултатите от проведения тест „Мотивационна стълбица”

3.2.3. Анализ на резултатите от проведената методика „Беседи за училище”

3.3. Системен джендърен подход за формиране на мотивационна готовност за учебна дейност

Заключение

Теоретико-приложни приноси

Списък на публикации по дисертационния труд

II. РЕЗЮМИРАНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

Проблемът за готовността на децата за училищна дейност винаги е бил актуален. Това е обусловено от редица фактори. Съвременните изследвания показват, че 30 – 40 % от децата постъпващи в първи клас са с недостатъчно формирани социални, психологически и емоционално–волеви компоненти на готовността. Преходът, през който преминава всяко дете от предучилищното детство към начална училищна възраст играе съществена роля в живота му. Смяната на социалното обкръжение, на водещия тип дейност, на начина на живот, новите задължения и отговорности.

Изследванията в тази сфера сочат, че най-големи трудности в началото училище срещат не тези деца, които нямат достатъчно знания и навици, а тези, които са интелектуално пасивни и нямат желание и навици за познавателни дейности.

В съвременните изследвания центърът на вниманието на психолозите е детето в предучилищна възраст и неговата готовност за учебна дейност, както и обуславящите я социокултурни фактори.

Процесът на социализация води до изграждането и устойчивото съществуване в съзнанието на личността на своеобразна обединена концепция, играеща ролята на координатна система, през призмата на която се осмислят и оценяват джендърните различия в социалното своеобразие, ролите, положението в семейството и сферата на обществената дейност на двата пола. Индивидуално–личностната концепция за половоролевата стереотипизация се определя като относително непротиворечива и вътрешно свързана структурирана съвкупност от съществуващите в общественото съзнание социокултурни ориентации, ценности, нагласи и идеали, в които намира отражение социалната диференциация на половете.

Параметрите на различието между двата пола в психологически и социален аспект се отразяват върху ролевите родителски поведенчески функции на мъжа и жената в рамките на семейното възпитание и се влияят от типичните за съответната социокултурна реалност джендърни стереотипи.

Различията в социализацията при момчетата и момичетата са обусловени от половата диференциация от една страна и от джендърната символика на принадлежността им от друга.

В нашето изследване акцентът е поставен върху проблема за мотивационната готовност на 6-7-годишните деца за учебна дейност, както и зависимостта ѝ от джендърната специфика при изучаването на социокултурните, психологическите и физиологическите фактори, влияещи на развитието им. Не са достатъчно изследвани и компонентите на системния подход при подготовката на децата от предучилищна възраст за встъпване в първи клас, както и при първите стъпки в адаптацията на децата към новите изисквания и новите социални роли. Новите учебни програми не кореспондират в достатъчна степен с тези аспекти на готовността, в следствие на което децата в тази възраст изпитват затруднения при овладяване на учебния материал, което от своя страна води до демотивация за учебна дейност и снижава ефективността на учебно-възпитателния процес.

Посочените негативни страни в разглежданата проблематика обуславят *актуалността* на избраната тема.

Значимостта на поставения за изследване проблем се определя от необходимостта да се отговори на предизвикателствата, пред съвременното българско училище. Сред тях съществена е тенденцията през последните години на към увеличаване броят на децата, които са слабо мотивирани за учебна дейност, както и на тези, които трудно се адаптират към училищната среда. Изясняването на детерминантите, водещи до повишаване нивото на

мотивация за учебна дейност допринася за търсенето на различни подходи при формирането на училищната готовност. Анализът на джендърните характеристики на 6-7-годишните деца и влиянието им върху мотивацията за учебна дейност ще позволи да се изгради диференциран модел на въздействие и взаимодействие между различните фактори, влияещи на развитието им.

Търсенето на отговори на тези социално значими въпроси оформя и *целта* на настоящото емпирично изследване, а именно да се изследва мотивационната готовност за учебна дейност, при отчитане на характерните джендърни специфики в развитието на 6-7-годишните деца, установяване на влиянието им върху общата училищна готовност и на базата на тези изследвания – разработване модел на системен подход към изследвания процес.

За постигането на тази цел се решават следните изследователски *задачи*:

1. Изследване на теоретико-методологическите подходи при изследване на мотивацията за учебна дейност и връзката ѝ с джендърните специфики на 6-7-годишните деца.

2. Изследване на психологическите фактори, влияещи на формирането на готовност за познавателна дейност в училище.

3. Да се разгледат възрастовите особености на 6-7-годишните деца и свързаните с тях условия за достигане на училищна готовност.

4. Изследване на джендърните специфики в развитието на 6-7-годишните деца и влиянието им върху мотивацията за училищна дейност.

5. Определяне и конкретизиране на основните понятия и методологията на изследването.

6. Анализирание и интерпретиране на получените резултати.

7. Разработване на модел на системен джендърен подход за формиране на мотивация за учебна дейност при 6-7-годишните деца, съобразен с джендърните специфики, характерни за тази възраст.

Хипотезите на изследването:

Хипотеза 1

Теорията и практиката на началното образование свидетелстват за недостатъчното ниво на познаване и използване на различните възпитателни средства и методи при формиране на мотивация за учебна дейност. Предучилищната възраст е сензитивен период на формиране на джендърни стереотипи и се предполага, че има различия в учебно-познавателните аспекти на мотивационната готовност за учебна дейност при 6-7-годишните деца, произтичащи от джендър-идентификацията, характерна за тази възраст.

Хипотеза 2

При формиране на настоящата хипотеза се предположи, че формирането на устойчиви мотиви може да бъде по-резултатно, ако тези джендърните различия бъдат отчитани както по отношение на подготовката, така и по отношение на очакваните резултати.

Хипотеза 3

Предполага се, също така, че ако при диагностициране нивото на мотивация за учебна дейност се отчитат и джендърните специфики ще може да се разработи по-резултатен модел на професионална намеса в тази възрастова група, както и че ще могат да се разработват адекватни модели за индивидуална корективна педагогическа и психологическа дейност.

Хипотеза 4

Наличието на многобройни емпирични свидетелства за ролята на степента на адаптация на индивидите към средата дава основание да се очаква, че ще се проявят от умерени до силни взаимовръзки между някои от

основните мотивационни компоненти на готовността за учебна дейност и джендърните специфики на 6-7-годишните деца.

Методите на изследването:

1. Теоретико-методологически анализ.
2. Емпирически методи на изследване:
 - Анкета за оценка нивото на училищна мотивация, разработена от Наталия Лусканова¹;
 - Тест „Мотивационна стълбица”, разработен от Лидия Божович и Аэлита Маркова²;
 - „Беседи за училище”, разработен от Татьяна Нежнова³.
3. Статистически методи за обработка на данните (SPSS).

При реализирането на изследването е приложен *интегративният подход* с оглед на разкриването на източниците на мотивация за учебна дейност не само в личностен или социален контекст, но и в мрежата от взаимодействия между тях.

Изводите от анализите, както и предложенията, произтичащи от тях, могат да се използват от работещите в сферата на образованието за повишаване на мотивацията за училищна дейност, което би спомогнало за пълноценното включване на 6-7-годишните деца в учебния процес, както и за неговото оптимизиране.

Първа глава е озаглавена „Теоретико-методологически подходи при изследване на мотивацията за учебна дейност и връзката ѝ с джендърните специфики на 6-7-годишните деца“ и се състои от три параграфа.

¹ Диагностические методы мониторинга универсальных учебных действий учащихся 1 – 7 классов при реализации ФГОС / Составитель Шамаева С.Г. Черногоorsk. 2014, с. 18

² Пак там, с.8

³ Дошкольная психодиагностика. Руководство по использованию психодиагностических методик психологами дошкольных образовательных учреждений. Под редакцией д. п.н., проф. А.Н.Гусева. 2009, с.7

В параграф 1 “Научни аспекти на проблемите на мотивацията за учебна дейност“ са разгледани ценностно-смиловите характеристики на социокултурните трансформации в сферата на формирането на мотивационни компоненти на училищна готовност, които са в центъра на научните изследвания и научно теоретическите обосновки, свързани с училищната готовност и адекватното навлизане в новата позиция за 6-7-годишното дете – позицията на ученик.

Разглеждат се проблемите на субективната готовност за новата социална роля, или за наличието на т.нар. „вътрешна позиция на ученика” можем да говорим, ако очакванията и стремежите на детето са съпроводени от позитивната му ориентация към предстоящите нови форми на познавателна и социокултурна дейност в условията на новия колектив. Мотивацията за тези дейности се формира не само в училище, но и от всички житейски фактори. Мотивите за социално сътрудничество често са много по-неразвити от познавателните. Мотивацията за учене може да има различен психологически смисъл за ученика, тя може от една страна да отговаря на познавателните потребности и в този смисъл да го подбужда към учебна дейност, а от друга страна може да служи като средство за достигане на други цели и в този смисъл мотивите за определена учебна дейност да се явяват именно такава цел.

В параграф 2 “Научно-практически подходи при разглеждане на мотивационната готовност за учебна дейност“ е направен обстоен преглед на класическата и съвременната литература в областта на формирането на мотивационната готовност за учебна дейност и различните научни подходи при нейното изучаване.

В подпараграф 1.2.1 се разглежда подходът за равенството (Стейси Адамс), същността на който се изразява в това, че в процеса на осъществяване

на трудова дейност, човек непрекъснато сравнява полученото възнаграждение с положените за него усилия в трудовата дейност, след което го сравнява с получените възнаграждения от останалите членове на колектива, извършващи подобна дейност. Ако сравнението не е в негова полза, то той чувства неудовлетворение от извършваната работата, започва да работи по-малко интензивно, влагайки все по-малко усилия в това. И обратно – ако счита, че неговият труд е справедливо възнаграден ще продължи да полага същите усилия и даже ще се стреми да ги увеличи. Тази теория е напълно съпоставима към разглежданата възраст.

В *подпараграф 1.2.2.* се разглежда Мотивацията чрез поставяне на цели (Едвин Лок). Водещото при този подход е предположението, че поставянето на цели е съзнателен процес. Поведението на човека се определя от целите, които си е поставил и заради тях той изпълнява определен вид дейност.

В *подпараграф 1.2.3* се разглеждат хигиенните и мотивационните фактори от Двухфакторната теория (Фридрих Херцберг), според която, за да се постигне добра мотивация трябва да се създадат такива условия за осъществяване на определена дейност, при които да се съблюдава наличието на достатъчно количество фактори и от двата типа.

В *подпараграф 1.2.4* се разглежда Теорията на очакването (Виктор Врум), според която намерението на един човек да изпълни определено действие зависи от последствията (резултатите), до които ще доведе то, както и от полезността и привлекателността на тези последствия (резултати) за индивида.

В *подпараграф 1.2.5* се разглежда Теорията на утвърждаването (Бъръс Скинър). При тази теория се акцентира върху механизма на награждаването. Водещият ѝ принцип е, че ако хората се награждават за добрите резултати от

труда им, в бъдеще те отново ще се трудят добре, защото ще знаят, че усилията им ще бъдат възнаградени.

Разглежданите теории пряко или непряко включват концепцията за човешките потребности и начините за тяхното удовлетворяване.

Параграф 3, озаглавен “Възрастови особености на 6-7-годишните деца и влиянието им върху формирането на мотивационна готовност за учебна дейност “, е посветен на разкриването на същността, характера, структурата, моделите и концептуалната схема на мотивационната готовност, в контекста на възрастовите характеристики на 6-7-годишните деца.

Предучилищната възраст представлява етап на интензивно психическо развитие. Именно в тази възраст започват прогресивните изменения във всички сфери, започвайки от усъвършенстването на психофизиологическите функции и завършват с възникването на сложни личностни новообразувания. В тази възраст детето преминава дълъг път на овладяване на социалното пространство и системата от нормативно поведение в междуличностните отношения с възрастните и децата. То усвоява правила на адекватно взаимодействие с хората и при благоприятни за себе си условия може да действа в съответствие с тези правила.

В този параграф са разгледани измененията, които настъпват при 6-7-годишните деца в различните психични процеси. Разглежда се развитието на усещанията вниманието, паметта, мисленето, речта, емоциите, възприятието, въображението и измененията, които настъпват в мотивационната сфера. Отделено е специално внимание на факта, че при 6-7-годишните деца вече се забелязват характерните физиологически разлики, които от своя страна оказват влияние върху джендърната им идентификация.

Вътрешната мотивация за учебна дейност включва формиране на готовност за приемане на новата социална роля „ученик“, който има

съответни права и отговорности и се намира в нов статут, различен от заеманите досега.

Мотивацията за учебна дейност при децата от предучилищна възраст може да бъде различна при момичетата и момчетата. Отношението към себе си като представител на определения пол влияе и на формирането на личната самооценка. В този смисъл изучаването на джендърните различия представлява важен социално-психологически фактор при изследването на възрастовите характеристики на 6-7-годишните деца.

Втората глава, озаглавена „Психологически характеристики на общата училищна готовност и влиянието на джендър-идентификацията на 6-7-годишните деца върху формирането на мотивационна готовност за учебна дейност”, се състои от четири параграфа.

В **параграф 1** се разглеждат психологическите характеристики на училищната готовност на децата от предучилищна възраст.

Постъпването в училище и периодът на обучение в начална училищна възраст изискват преструктуриране на цялостния начин на живот и дейност на детето. Процесът на социализация е тясно свързан с мотивационната готовност за учебна дейност и води до изграждането и устойчивото и съществуване в съзнанието на личността. Индивидуално–личностната концепция за джендърна стереотипизация се определя като относително непротиворечива и вътрешно свързана структурирана съвкупност от съществуващите в общественото съзнание социокултурни ориентации, ценности и идеали, в които намира отражение социалната диференциация на половете.

Предучилищната възраст е период, свързан с овладяването на социалното пространство на човешките отношения, осъществяващо се чрез

общуването с възрастните, а също така и чрез игровите и реални отношения с тях⁴.

Важно място в живота на детето от предучилищна възраст заемат връстниците. Зараждащите се през този етап симпатии към другите деца се трансформират в потребност от общуване с връстниците. Тази потребност се развива на основата на съвместната дейност на децата по време на игрите, уроците, конструирането и т.н.⁵.

Психическите новообразувания, възникващи през периода на предучилищната възраст, са свързани с настъпващите промени в някои когнитивни процеси като памет, мислене и въображение, както и с промените в потребностно-мотивационната сфера, моралните норми, самосъзнанието и самооценката на детето. Тези новообразувания възникват благодарение на новите отношения между възрастния и детето и са в основата на развитието на механизмите на поведението на личността⁶.

Към 6-годишна възраст започва да се формира психическата готовност за училищна дейност, което е предпоставка за възникването на кризата на 6-7-годишната възраст.

Лев Виготский описва тази криза на развитието, като подчертава, че по време на прехода от предучилищна към начална училищна възраст у детето настъпват драстични промени, които водят до възникването на трудности по отношение на неговото обучение. Основното, което е характерно за децата в този преходен период от развитието, е загубата на тяхната непосредственост и наивност. В качеството си на характерни симптоми на кризата на 6-7-

⁴ Fabes, R. A., Gaertner, B. M. & Popp, T. K. Getting along with others: Social competence in early childhood. In K. McCartney & D. Phillips (Eds.), Blackwell handbook of early childhood development. Malden, MA: Blackwell. 2006.

⁵ Dunn, J., Cutting, A. L., & Demetriou, H. Moral sensibility, understanding others, and children's friendship interactions in the preschool period. *British Journal of Developmental Psychology*. 18. 2000.

⁶ Дарвиш, О. Возрастная психология. Москва. Владос-пресс импэ. 2003.

годишната възраст са случаите на не съвсем понятните за възрастните прояви от страна на детето на странности, претенциозност, изкуственост и маниерничене в поведението му. За наличието на промени в неговото поведение през този период свидетелстват и проявите на дистанциране от близки и роднини. В отношенията си с тях детето изисква уважение, а у него се формира чувството на собствено достойнство. За него е неприятно, когато възрастните го целуват или галят особено пред други хора, но въпреки това то продължава да обича своите родители и вътрешно да се отъждествява с тях, като в същото време се стреми да не дава външен израз на чувствата си⁷.

В съвременната психология на този етап не съществува единно и ясно определение на понятията „училищна готовност“ или „училищна зрялост“.

Анна Анастази трактува понятието „училищна зрялост“ като овладяване на умения, знания, способности, мотивация и др., необходими за оптималното ниво на усвояване на училищни програми, поведенчески характеристики⁸.

Училищната зрялост е достижение на такава степен на развитие, при която детето вече е способно да взема участие в учебния процес.

Като съставни части на готовността се определят умствените, социалните и емоционалните компоненти.

Лидия Божович счита, че училищната готовност е съвкупност от определено ниво на развитие на мисловната дейност, познавателните интереси, готовността към произволна регулация на собствената познавателна дейност и към социалната позиция на ученика. Тя придава

⁷ Выготский, Л. С. Психология. М. 2000.

⁸ Анастази, А. Психологическое тестирование. М. 2002.

голямо значение в установяването на контакта между възрастните и детето, на обстоятелството, че възрастният се явява познавателен обект⁹.

На съвременния етап на развитие на науката в областта на училищната готовност се приема, че готовността за училищна дейност представлява многокомпонентно образование, което изисква комплексни психологически изследвания.

Значение за училищната готовност има, така наречената от някои автори «социална зрялост на детето», т.е. детето в първи клас трябва да бъде готово не само за усвояване на система от знания, но и към съществено преустройство на отношението към живота и неговата позиция в него, което е свързано с изменение на неговото място в системата от отношения и приемането на позицията «ученик».

Редица изследвания са насочени към социално-личностните аспекти на готовността към познавателна дейност в училище и към разкриване на такива черти от социалното развитие, които се появяват към края на предучилищния период и обезпечават необходимото ниво на личностна готовност.

Готовността на 6-7-годишните деца за познавателна дейност в училище представлява феномен със сложна структура, засягаща всички страни на личността: интелектуална, емоционално-волева, социално-нравствена, физическа и мотивационна. Готовността е свързана с потребността от дейност, с осъзнаване на целта и възможностите за нейното постигане.

В параграф 2 „Класификация на видовете училищната готовност” се разглежда готовността за когнитивна дейност в училище и факторите за нейното формиране в интелектуален, личностен и социален аспект.

⁹ Божович, Л.И. Психологическое развитие школьников и его воспитание. М., 1979.

В *подпараграф 2.2.1.* се разглеждат характерните особености на интелектуалната готовност.

Интелектуалното развитие е непосредствено свързано с особеностите на познавателната дейност, която в края на предучилищния период се характеризира с ускорено развитие на познавателните процеси, операции и структури, както и с възникването на нови познавателни потребности и интелектуални преживявания.

Изследванията на Л. Венгер, Н. Подяков, А. Запорожец и др. психолози доказват, че в условията на системно обучение децата могат да осмислят не само външните свойства на предметите и явленията, но и техните вътрешни съществени връзки и отношения, като при това у тях се формира способност за абстракция, обобщения и умозаключения. Тези закономерности се усвояват предимно в нагледно-образна форма.

Усвояването на знания в предучилищния период от развитието на детето се осъществява по пътя на специфични за тази възраст форми и методи на работа, които стимулират познавателната активност на детето, неговата креативност и самостоятелност. В този аспект подходящи се оказват различните видове игри с дидактичен характер и продуктивните дейности, които повишават степента на интелектуална готовност на децата за училищна дейност.

В *подпараграф 2.2.2.* се разглеждат характерните особености на физическа готовност на децата.

Към момента на постъпване в училище детето трябва да е развило способността да издържа на статическо натоварване, умения самостоятелно и творчески да използва натрупания арсенал от двигателни средства. Двигателната дейност трябва да стане естествена потребност за всяко дете, независимо от достигнатото ниво на индивидуална двигателна активност.

Децата започват да се запознават с техническите елементи на различни видове спорт: ски, кърки, ролери, плуване, каране на велосипед.

Нарастват и изискванията към физическите качества като издръжливост, ловкост, бързина, сила.

В *подпараграф 2.2.3.* се разглеждат особеностите на емоционално-волевата готовност.

Появата на интелектуални, нравствени и естетически чувства в периода на предучилищната възраст е важен показател за емоционалната готовност на 6-7-годишните деца за училище. Тяхното развитие се обуславя от различните видове дейности, като е необходимо да се акцентира върху тяхната целенасоченост и дълбочина. В условията на съвременната дейност се създават най-благоприятни условия за развитие на емпатийните процеси у децата, които детерминират и равнището на емоционалната им отзивчивост.

Възпитанието на устойчиви ценности и нравствени мотиви протича в съвместната дейност между децата и възрастните, в процеса на която се създават и предпоставките за формиране на волева готовност за обучение.

В *подпараграф 2.2.4.* се разглеждат някои аспекти на социално-нравствената готовност, която отразява достигнатата степен на социализация, на нравствено съзнание и поведение, нравствени чувства и качества, умение за контрол в съответствие с моралните норми, способност за използване на нравствено-значими мотиви в поведението и действията.

Приобщаването на децата към нравствените ценности на обществото има комплициращ характер, който е детерминиран от овладяването на нравствени понятия и възпитаването на нравствено поведение. Сложна, динамична и противоречива е и самата интериоризация (процесът на превръщане на външните изисквания във вътрешни) на личността а детето. Противоречието е обусловено и от изменения в мотивационната сфера.

Социално-нравствената готовност на 6-7-годишните деца за училище включва: умения за общуване; умения за интерпретиране на социални роли и ориентиране в социална ситуация; насоченост към социално-приемливо поведение; адаптивни способности и пренос на поведенческа стратегия при нови условия.

В *подпараграф 2.2.5.* се разглеждат особеностите на мотивационната готовност за учебна дейност като компонент на психологическата готовност, която се характеризира с възрастови закономерности в развитието на децата от предучилищна и начална училищна възраст. Тя преминава през трансформация на основния вид дейност от игрова към училищна под влиянието на различни фактори в развитието на децата.

Мотивационната готовност е системно качество в мотивационната сфера на психиката, позволяващо пълноценна изява на детето като субект на учебната дейност, съответстващ на ситуациите в училищната действителност. Тя се откроява като съществен компонент в структурата на общата готовност на децата за училище.

Съществен компонент в структурата на мотивационната готовност е емоционалната удовлетвореност на децата от дейността. Единството и взаимовръзката между тях се детерминират и от личностната позиция на детето, от своеобразието на неговите индивидуални възможности.

В **параграф 3** „Джендърни специфики в социализацията на 6-7-годишните деца и влиянието им върху мотивационната готовност за учебна дейност” се разглеждат проблеми свързани с процесите на социализация, които са тясно свързани с мотивационната готовност за учебна дейност и водят до изграждането и устойчивото ѝ съществуване в съзнанието на личността. Индивидуално–личностната концепция за джендърна стереотипизация се определя като относително непротиворечива и вътрешно

свързана структурирана съвкупност от съществуващите в общественото съзнание социокултурни ориентации, ценности и идеали, в които намира отражение социалната диференциация на половете.

Много от джендърните различия в тази възраст са продукт на различните социални роли, които поддържат или не при момчетата и момчетата определени варианти на поведения. Различните роли формират различни навици и атитюди, и именно това определя различното им поведение.

Пътищата на развитие на децата имат строго индивидуален характер, благодарение на което в първи клас децата постъпват с различен набор от знания, умения и навици. В Р.България всички деца имат еднакви законови права на образование. Самият образователен процес е ориентиран към т.нар. „средно ниво“. Общоразпространена е представата, че джендърната принадлежност на индивида е негова биологична даденост и не е необходима диференциация по такъв признак.

Мотивацията за училищна дейност и адаптацията към училищните условия при момчетата и момичетата се различават по доста характеристики, които трябва да се отчитат, за да се осъществи индивидуализация и диференциация на обучението. Като основна причина за неуспеваемостта на голяма част от децата в предучилищна и начална училищна възраст се отчита "незрялостта" и недостатъчна готовност за предстоящия сложен процес на обучение.

В параграф 4 „Предизвикателства пред съвременното българско училище при формиране на мотивационна готовност за учебна дейност, на основата на джендърно балансиран модел на взаимодействие” се разглеждат различията при 6-7-годишните деца, обусловени от една страна от половоролевата диференциация, а от друга - от джендърната символика.

Формирането на мотивация за учебна дейност преминава през синхронизиране на целите на бъдещата роля в новата социална група и изискванията на институцията, в която попадат с формирането на джендърни стереотипи, подчинени на индивидуалните им различия.

През последните години се наблюдава съществена динамика в развитието на българските образователни стандарти. Въпреки това в обществения дебат, не се забелязват съществени промени по отношение на джендърната проблематика и нейното значение за пълноценното включване на децата в учебния процес.

Третата глава, озаглавена „Емпирично изследване на джендърните специфики на мотивацията за учебна дейност” се състои от 3 параграфа.

В **параграф 1** е представен дизайнът на емпиричното изследване, представени са целта, задачите, обекта, предмета и методиките на изследването. В **параграф 2** са анализирани резултатите от емпиричните проекции на теоретичния модел. В **параграф 3** е представен системен джендърен подход за формиране на мотивационна готовност за учебна дейност.

Целта на емпиричното изследване е да се изследва мотивационната готовност за учебна дейност, при отчитане на характерните джендърни специфики в развитието на 6-7- годишните деца, установяване на влиянието им върху общата училищна готовност и на базата на тези изследвания – разработване модел на системен подход към изследвания процес.

От целта произлизат следните конкретни *задачи* на изследването:

1. Да се изследват теоретико-методологическите подходи при изследване на мотивацията за учебна дейност и връзката ѝ с джендърните специфики на 6-7-годишните деца.

2. Да се изследват психологическите фактори, влияещи на формирането на готовност за познавателна дейност в училище.

3. Да се разгледат възрастовите особености на 6-7-годишните деца и свързаните с тях условия за достигане на училищна готовност.

4. Да се изследват джендърните специфики в развитието на 6-7-годишните деца и влиянието им върху мотивацията за училищна дейност.

5. Да се определят и конкретизират основните понятия и методологията на изследването.

6. Да се анализират и интерпретират получените резултати.

7. Да се разработи модел на системен подход за формиране на мотивация за учебна дейност при 6-7-годишните деца, съобразен с джендърните специфики, характерни за тази възраст.

Обект на изследването са 84 деца на възраст 6-7 години.

Предмет на изследването е мотивационната готовност на 6-7-годишните деца за учебна дейност и нейните джендърни специфики.

Дисертационното изследване е извършено при следните *ограничения*:

1. В рамките на едно изследване в чисто практически план е трудно осъществимо да се проучат взаимовръзките между всички описани в литературата личностни и социалнопсихични характеристики и измеренията на джендърните специфики на мотивационната готовност за учебна дейност, затова са подбрани най-важните от тях.

2. Измерването на джендърните аспекти на мотивационната готовност за учебна дейност е трудно осъществимо, защото представлява абстрактно познание, съществуващо в съзнанието на всеки индивид. Това налага използването на самооценъчни тестови методики и статистически методи за анализ на получените данни.

3. Проучването на джендърните аспекти на мотивацията за учебна дейност беше направено само сред средни общообразователни училища в гр. София.

4. Изследването беше проведено провежда при времево ограничение.

5. От всички изследвания на училищната готовност на 6-7-годишните деца, беше изследвана само мотивационната готовност учебна дейност.

Емпирични проекции на теоретичния модел

Предикторната част на теоретичния модел на изследването включва две основни групи променливи – познавателна активност и социална активност.

Като независими променливи се разглеждат някои аспекти на перцепциите на социалната среда, както и адаптацията на индивида към нея.

Като зависими променливи в този модел се разглеждат джендърните характеристики на учебно-познавателната, социалната и игровата мотивация за учебна дейност, както и на мотивацията за оценка на положените усилия.

Теоретичният модел, разработен в първа глава, ни дава основание да поставим следните хипотези:

Хипотеза 1

Предучилищната възраст е сензитивен период на формиране на джендърни стереотипи и се предполага, че има различия в учебно-познавателните аспекти на мотивационната готовност за учебна дейност при 6-7-годишните деца, произтичащи от джендър-идентификацията, характерна за тази възраст.

Хипотеза 2

При формиране на настоящата хипотеза се предположи, че формирането на устойчиви мотиви може да бъде по-резултатно, ако

тези джендърните различия бъдат отчитани както по отношение на подготовката, така и по отношение на очакваните резултати.

Хипотеза 3

Предполага се, също така, че ако при диагностициране нивото на мотивация за учебна дейност се отчитат и джендърните специфики ще може да се разработи по-резултатен модел на професионална намеса в тази възрастова група, както и че ще могат да се разработват адекватни модели за индивидуална корективна педагогическа и психологическа дейност.

Хипотеза 4

Наличието на многобройни емпирични свидетелства за ролята на степента на адаптация на индивидите към средата дава основание да се очаква, че ще се проявят от умерени до силни взаимовръзки между някои от основните мотивационни компоненти на готовността за учебна дейност и джендърните специфики на 6-7-годишните деца.

Описание на извадката

Таблица 1

Описание на изследваните лица в процентни съотношения по пол, възраст и училище

Характеристика на извадката	Брой изследвани лица	проценти
пол		
Момичета	42	50%
Момчета	42	50%
училище		
38 ОУ «Васил Априлов»	44	52%
97 СУ «Братя Миладинови»	40	48%
възраст	6-7 години	

Емпиричното изследване се проведе при следните условия:

- в естествената среда на децата (в стаята, в която се провеждат занятията в училище);
- тестовете и наблюденията се провеждаха при пълно спазване на условията;
- резултатите бяха отчетени според посочените показатели и бяха вписани в индивидуални бланки

Методология и инструментариум на изследването.

Мотивационната готовност като системно качество на психиката може да бъде изследвана най-адекватно при използване на комплексния подход за диагностика на мотивите. Той включва диагностика на мотивация по различни параметри и при използване на вербални и невербални методики, със съответни интерпретации на получените резултати.

Методологията на проведеното изследване се основава на принципите на комплексността, обективността и динамиката в изучаването на особеностите на индивидуално-психологическото и личностното развитие, с отчитане на джендърните специфики при децата от предучилищна и начална училищна възраст.

За провеждане на емпиричното изследване са използвани следните методики:

1. Теоретико-методологически анализ.
2. Емпирически методи на изследване.

За целите на изследването бяха подбрани и разработени 3 методики, насочени към качествена диагностика на джендърни характеристики на децата от предучилищна и начална училищна възраст и влиянието им върху мотивационната сфера, отчитайки възрастовите особености на разглежданата възраст:

- Анкета за оценка нивото на училищна мотивация, разработена от Наталия Лусканова;
 - Тест „Мотивационна стълбица”, разработен от Лидия Божович и Аэлита Маркова
 - „Беседи за училище”, разработен от Татяна Нежнова.
3. Статистически методи за обработка на данните. Статистическата обработка на резултатите е извършена с помощта на компютърната програма “Статистически пакет за социални науки” (SPSS).

В **параграф 2** е представен анализ на резултатите от емпиричното изследване на мотивационната готовност за учебна дейност, при отчитане на джендърните специфики на изследваните лица.

В *подпараграф 3.2.1.* са представени резултатите от проведената анкета за оценка нивото на училищна мотивация.

На **графика 1** са представени съотношенията между различните нива на мотивация при децата от предучилищна и начална училищна възраст.

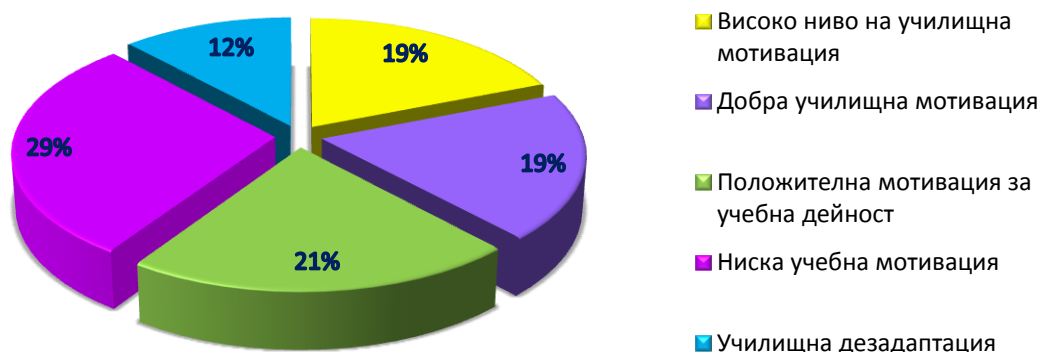
Според проведеното изследване мотивацията за учебна дейност може да се раздели на 2 основни категории:

- позитивна - 59%;
- негативна – 41%.

Тази почти изравнена полюсна ориентация към училищните дейности и представата за тях говори, че има сериозни пропуски във формирането на училищна мотивация у децата от предучилищната възраст.

Изследваните деца са сравнително равномерно разпределени в групите по отношение на училищната си мотивация, като най-малка е групата на децата проявяващи дезадаптивни симптоми по отношение на ученето. Най-голяма е групата на децата с ниска учебна мотивация, което говори за

недостатъчна подготвителна работа по отношение на формиране на позитивна нагласа към училището като институция, както по отношение на мотивацията за учебна дейност.

Фигура 1. Процентно съотношение на резултатите от проведената анкета за оценка нивото на училищна мотивация

Сравнителният анализ показва, че по отношение на показателя „ниска учебна мотивация” няма констатирани различия при момичетата и момчетата. При показателя „добра училищна мотивация” при момичетата се наблюдават почти 13% по-високи стойности от тези на момчетата. По отношение на показателя „положителна мотивация за учебна дейност” също има съществена разлика в процентните стойности – с 11% по-високи са данните получени от момчетата от изследваната група от тези на момичетата.

Статистически значими различия се наблюдават по отношение на показателя „високо ниво на мотивация” – 25% по-високи стойности в резултатите на момичетата и при показателя „училищна дезадаптация” – 40% по-високи стойности в резултатите на момчетата. Най-съществени са

джендърните специфики на различията по отношение на добрата училищна мотивация, докато при ниската училищна мотивация не се наблюдават такива различия.

В *подпараграф 3.2.2.* са представени резултатите от проведения тест „Мотивационна стълбица”.

Резултатите от проведената методика дадоха възможност да се направи йерархична скала, определяща степента на всеки от изследваните мотиви.

Фигура 2. Йерархична скала на мотивите от проведения тест „Мотивационна стълбица”

Мотивите в този тест са разделени в 2 категории – познавателни и социални. Мотивите, заемащи първите 4 места в йерархията са определящи за оценка на мотивацията. Ако от тях два са социални и два познавателни, може да се направи извод за хармонично съчетание. Ако тези места са заети от 3 или 4 мотива от единия тип се прави извод за доминиращ тип мотиви за учене.

Според получените резултати превес имат познавателните мотиви – 85,7%. Хармонично съчетаните мотиви са само 14,3 %, но това е близко до обичайните стойности на тези величини в разглежданата възрастова група. В това изследване целта е да се установи съществува ли разлика в тези показатели при момичетата и момчетата.

При обработката на резултатите се установи, че при почти 86 % от респондентите доминират познавателните мотиви, а при останалите се наблюдава хармонично съчетани познавателни и социални мотиви.

В *подпараграф 3.2.3.са* представени резултатите от проведената методика „Беседи за училище”. От тях може да се направи заключение, че преобладаващата мотивация е учебно-познавателната. Дейността на децата и потребностите им са тясно свързани с опознаването на заобикалящата ги действителност и необходимостта от нови знания. Това показва, че на децата им харесва да посещават училище и да учат. Също така с високи стойности е и игровата мотивация, което като показатели доближава други подобни изследвания.

Игровата, предучилищна мотивация свидетелства за несформираност на учебна мотивация, за ориентация на детето към видове дейност, характерни за предучилищния период.

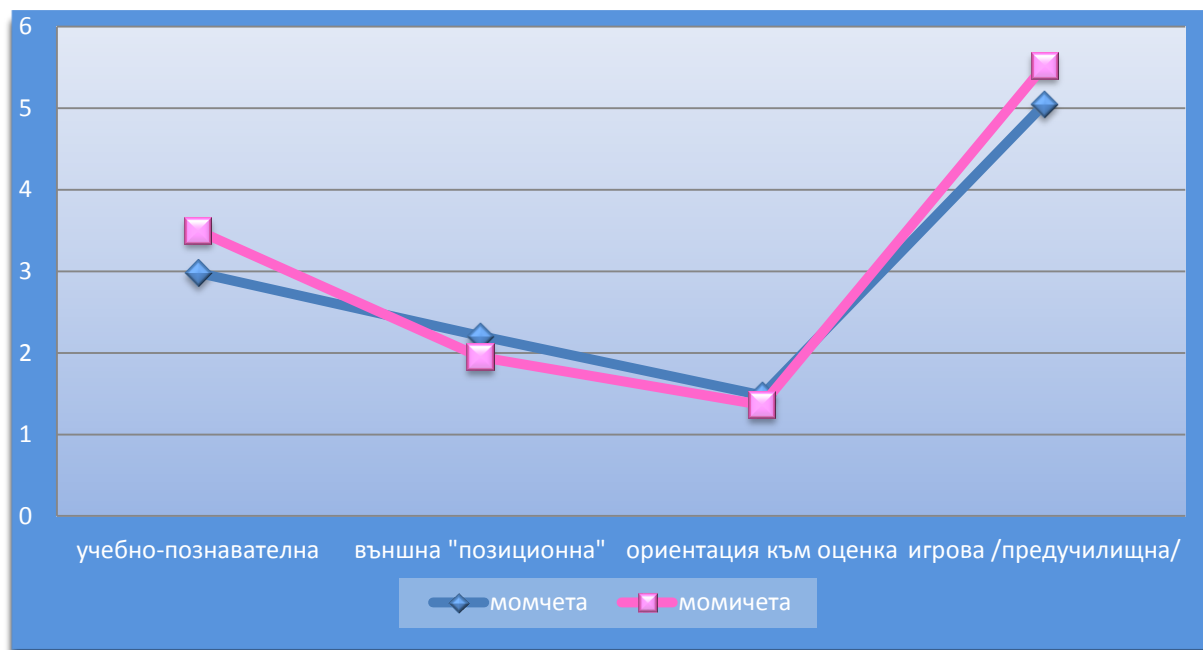
Преобладаващите три типа отговори, характеризиращи учебната мотивация и по-конкретно: учебно-познавателната, базирана на желанието за знание и учене, т.е. на познавателно-потребностната позиция, свързана с външните атрибути на ученето, „позицията ученик” и ориентацията към оценка, свидетелстват за наличието на различни типове учебна мотивация.

При позиционните мотиви детето иска да посещава училище не само за да осъществи определена учебна дейност, а за да повиши своя статус пред възрастните.

В случаите, когато детето дава 5 или 6 отговора, отнасящи се към трите категории учебни мотиви и 5 или 6, свидетелстващи за преобладаване на доучилищни видове дейност или обратно, се прави извода за примерно равенство на тези типове мотивация.

Съотношението на броя отговори, отнасящи се за всяка от категориите мотиви позволява да се направи „мотивационен профил” на детето.

От направения анализ се установи, че съществени различия се наблюдават само по отношение на учебно-познавателната мотивация и те се изразяват в по-високите стойности на мотивационна готовност при момичетата.

Фигура 3. Джендърни различия в мотивацията на 6-7-годишните деца.

На фиг. 3 могат да се видят основните различия в показателите на различните мотивации от проведена методика „Беседи за училище” при момичетата и момчетата от изследваната група. Най-съществени различия се наблюдават в учебно познавателната мотивация, където коефициентът на значимост на извадката е .032 преднина на момичетата пред момчетата,

следвани от игрова /предучилищна/ мотивация - .149, външна „позиционна” - .213 и ориентация към оценка .426

По отношение на цялата извадка игровата предучилищна мотивация преобладава над останалите.

Казаното в трета глава може да се резюмира в следните няколко пункта:

1. Инструментариумът, обсъден в главата, притежава необходимите психометрични характеристики, които съответстват на замисъла на настоящото дисертационно изследване, и би могъл да обслужи решаването на поставените пред изследването задачи. Прилаган е многократно в психодиагностичната практика.

2. Методиките за изследване на мотивационната готовност за учебна дейност могат да очертаят надежден личностен профил на изследваните лица.

3. Методиките за изследване на нивото на училищна мотивация осигурява надеждна информация, която разкрива най-важните източници за оптималното функциониране на индивидите в средата.

В параграф 3 е представен системен джендърен подход за формиране мотивационна готовност за учебна дейност.

Настоящото изследване беше проведено с цел да се отговори на въпроса дали и в каква степен джендърните специфики на личността влияят на мотивационната готовност за учебна дейност.

За постигането на тази цел беше проучена класическа и съвременна литература в областта на мотивационната готовност за учебна дейност като един от елементите на общата училищна готовност. Въз основа на това бяха селектирани релевантни на проблема променливи, бяха формулирани хипотези, за да се проверят взаимовръзките и влиянията между тях чрез подходящи методики.

Резултатите от проведеното емпирично изследване подкрепят основните хипотези. Наблюдават се джендърни различия в учебно-познавателната сфера на мотивационната готовност за учебна дейност. Изследваните възрастови тенденции в отношението към различните видове дейност показват постепенно доближаване на динамичните характеристики на изследваната група до високите нива на мотивация на ученика, при разграничаване по някои показатели в съответствие с джендърните специфики на групата.

При формиране на хипотезите на нашето изследване беше направено предположение, че има различия в учебно-познавателните аспекти на мотивационната готовност за учебна дейност при 6-7-годишните деца, произтичащи от джендър-идентификацията, характерни за тази възраст, че формирането на устойчиви мотиви да бъде по-резултатно, ако тези джендърните различия бъдат отчитани както по отношение на подготовката, така и по отношение на очакваните резултати. Беше направено предположение също така, че ако при диагностициране нивото на мотивация за учебна дейност се отчитат и джендърните специфики ще може да се разработи по-резултатен модел на професионална намеса в тази възрастова група, както и че ще могат да се разработват адекватни модели за индивидуална корективна педагогическа и психологическа дейност. Наличието на многобройни емпирични свидетелства за ролята на степента на адаптация на индивидите към средата даде основание да се очаква, че ще се проявят от умерени до силни взаимовръзки между някои от основните мотивационни компоненти на готовността за учебна дейност и джендърните специфики на 6-7-годишните деца.

Съществуващата система на обучение и съпътстващите я фактори експлоатират и претоварват вътрешната мотивация, което води до

демотивация и индиферентност по отношение на образователните процеси.

На базата на анализите от проведените изследвания е разработен модел на системен джендърен подход за формиране на мотивационна готовност за учебна дейност (схема 1), при който се отчитат взаимовръзките между външните и вътрешните фактори, влияещи на формирането на мотивационна готовност и се отделя джендъра като основен предиктор, определящ познавателната и социалната активност при децата.

Схема 1. Модел на системен джендърен подход за формиране мотивационна готовност на 6-7-годишните деца за учебна дейност

От проведения теоретически анализ на научната литература в областта на мотивационната готовност за учебна дейност и джендърната проблематика в развитието на 6-7-годишните деца и произтичащите от това противоречия се констатира, че на съвременния етап на развитие на психолого-педагогическата практика съществува унифициран модел на формиране на мотивация за учебна дейност, резултатите от който се разминават с очакваните. До този момент, въпреки многобройните проучвания на факторите, влияещи на мотивационната готовност за учебна дейност, все още не съществува единна социално-психологическа теория, изясняваща механизмите на възникването ѝ. Всяка от представените теоретични постановки ни дава ценна идея, свързана с влиянието на определени детерминанти върху формирането и проявите ѝ.

В този смисъл от изключително значение за правилното и пълноценно адаптиране на децата в училищната среда е да се разработи системен джендърен подход, който да е неразделна част от процеса на мотивация за учебна дейност.

Значимостта на този модел се определя от това, че по отношение на мотивационната готовност и факторите, които ѝ влияят, се открояват следните тенденции:

- доминиращото общо състояние се характеризира с отсъствието на достатъчна степен на увереност в собствените сили и възможности;
- наличие на недостатъчно стабилна мотивация за учебна дейност, която е непосредствено свързана със слабата заинтересованост на децата от по-сериозни занимания;
- влияние на семейството, училището и социалната среда като външни фактори за развитие на мотивационна готовност;

➤ влияние на джендъра, като основен вътрешен фактор за формиране на познавателна и социална активност;

➤ необходимост от прилагане на форми и методи на въздействие, съобразени с джендърните характеристики на 6-7-годишните деца, което ще допринесе за повишаване на тяхната познавателна и социална активност и за положителната мотивация за учебна дейност.

Данните от редица емпирични изследвания, в това число и от настоящото, показват, че сложният характер на проблема за проучването на мотивационната готовност за учебна дейност налага прилагането на комплексен подход не само за отчитане влиянието на множество фактори и условия, повлияващи нейните нива, но и за разкриване на взаимовръзките между тях. Разкриването на относителния принос на джендърните детерминанти, водещи до повишаване на мотивационната готовност на 6-7-годишните деца, ще допринесе за търсенето на начини за тяхното модифициране с цел постигане на по-голяма резултатност от включването им предстоящата нова социална позиция.

Прогностични възможности на модела

Настоящото изследване е първата стъпка в изучаването на проблема за влиянието на джендърните специфики на личността, върху мотивационната готовност за учебна дейност. Бъдещи изследвания с тези и други методики биха могли да разширят възможностите за ползотворни изводи и препоръки за повишаване на нивото на мотивационна готовност за учебна дейност, както и на общата училищна готовност на 6-7 годишните деца.

Предмет на бъдещи изследвания би могъл да бъде и един разширен медиаторен модел, при който перцепциите на средата и степента на адаптираност към нея могат да бъдат изследвани като медиращи влиянието

на джендърните характеристики на децата върху мотивацията за учебна дейност.

Основните резултати от дисертационното изследване могат да се обобщят в теоретично, емпирично и практико-приложно направление по следния начин:

➤ въз основа на анализа на теоретичните концепции по отношение мотивационната готовност за учебна дейност и нейните джендърни аспекти става ясно, че тя представлява сложен динамичен психичен феномен, който детерминира поведението на 6-7 годишните деца. Измерването ѝ обаче е трудно осъществимо, защото тя е лично и абстрактно познание, съществуващо в съзнанието на всеки индивид;

➤ разкриването на относителния принос на влиянието на джендърните характеристики на личността върху мотивационната готовност за учебна дейност е от съществено значение за цялостното развитие и функциониране на личността на ученика, както и за по-оптимално функциониране на образователната система;

➤ установена е ролята на джендъра като съществен вътрешен фактор, влияещ на познавателната и социалната активност на 6-7-годишните деца, както и на мотивацията за учебна дейност като цяло;

➤ потвърдени са взаимовръзките между перцепциите на социалната среда и някои основни индикатори на адаптацията към нея и мотивацията за учебна дейност;

➤ ясно се откроява потребността от създаване на социална среда, която да стимулира повишаването на мотивационната готовност за учебна дейност при отчитане на джендърните характеристики на личността.

Резултатите от проведеното изследване дават основание за определяне на някои препоръки, които биха довели до високи нива на ефективност от

съвместната дейност и биха спомогнали за преодоляване на някои трудности в адаптацията на 6-7-годишните деца към новата им социална роля – ролята на „ученик”, както и за повишаване на мотивацията за учебна дейност, в съответствие с джендърните им характеристики:

- планиране на дейността посредством насочване на мисловната активност на децата, съобразена с джендърните специфики, към модел с предварителна рамка и обмисляне на последователността на действията, което е показател за степента на осъзнатост на дейността;

- единство на процесите на актуализация на знанията и уменията и създаване на нови знания и умения, при съблюдаване на джендърните характеристики на децата;

- усъвършенстване на уменията за контрол и самоконтрол, които се надграждат над редица интелектуални, волеви, джендърни и емоционални специфики на личността;

- усъвършенстване на уменията за оценка и самооценка. Развиващият характер на обучението предполага наличието на обективна оценка. Посредством нея детето осмисля резултата от своята дейност в съответствие с предварително поставените задачи. Степента на развитие на самооценката е тясно свързана със степента на развитие на психическите процеси и растящата волева регулация на поведението в предучилищна възраст, както и с джендърните специфики на децата. Самооценката е следващ етап на оценката и изражение на по-висока степен на самосъзнанието и отношението между възможностите на децата и техните достижения;

- усъвършенстване на речта, което е предпоставка за по-добра и по-пълноценна реализация на 6-7-годишното дете в новите условия в съответствие с променящите се изисквания към него, както и повишаване

нивото на словесна активност чрез специални словесни игри за обогатяване на речниковия запас;

➤ използване на различни педагогически похвати, водещи до повишаване и съхраняване на интереса към ученето като процес и към училището като институция и на стремеж към активно опознаване на заобикалящата действителност в условията на учебната дейност;

➤ оказване на професионална помощ на родителите по психолого-педагогическите проблеми, свързани с мотивационната готовност на детето за учебна дейност и джендърните специфики в развитието, характерни за тази възрастова група;

➤ използване на различни извънкласни форми на взаимодействие и въздействие с цел формиране на познавателни и социални мотиви за учене и изграждане на позитивна нагласа към училището и различните субекти на дейност в него от позицията на джендърните специфики на децата;

➤ използване на сюжетно-ролеви подходи за отъждествяване на характерни поведенчески модели на момичетата и момчетата и определяне на стимулни форми за повишаване на познавателните и социалните мотиви за учебна дейност;

➤ прилагане на системата на постепенно усложняващи се задачи, съобразени с джендърните аспекти на развитието, включени в дидактически игри, упражнения и занимания в областта на изобразителна дейност;

➤ акцентирание върху джендърните аспекти в развитието на когнитивните, перцептивните и логическите умения на децата.

➤ поэтапното формиране на различни компоненти на положителното отношение към училището като институция, създаване на интерес към новите социални взаимодействия; към нови знания; към формиране на социално активна позиция в новата социална роля – ролята на „ученик”, базирани на джендърните специфики на децата.

Конкретизираното определение на мотивацията на 6-7-годишните деца за познавателна дейност в училище може да се разглежда като съвкупност от морфо-физиологически особености на детето, обезпечаващи успешния преход към систематично и организирано училищно обучение.

Систематизираните признаци на мотивацията за училищна дейност при децата от предучилищна възраст се изразяват в психологическо настройване към постъпването в училище, съобразено с джендърните им специфики, положително отношение към бъдещата социална позиция, повишаването на познавателния интерес и желанието да вземат участие в предстоящите дейности.

Доказано е, че мотивацията на детето в предучилищна възраст за учебна дейност може да бъде оптимизирана и има различни пътища към тази цел. Използването на системен джендърен подход би спомогнало за оптимизиране на резултатите от реализирането на този сложен процес.

Определените положения могат да бъдат използвани в практиката на психолозите и педагозите в общообразователните училища, в специалните училища, както и в институтите за повишаване на квалификацията на работещите в системата на образованието. Материалите от проведеното изследване могат да бъдат използвани и за разработка на учебно-методически пособия за психолози и учители в началното училище.

Представеният системен джендърен подход за формиране на мотивационна готовност за учебна дейност включва форми и методи на

развитие на емоционално-волевата и комуникативната сфера, с помощта на които може да се осъществи пълноценно включване в учебния процес.

Практико-приложната значимост на резултатите от дисертационното изследване ясно откроява потребността от отчитане на джендърните специфики както при разработването на учебно-методичните материали, така и при оценяване на резултатите от учебната дейност. Това би стимулирало 6-7-годишните деца и би създадо позитивно отношение към учебната дейност и към тяхната новата социална роля.

Обобщенията, плод на анализите в настоящото дисертационно изследване, дават основание проблематиката на джендърните специфики на 6-7-годишните деца да бъдат разглеждани като един от важните предиктори на училищната готовност и да се проектира в бъдещи теоретични и емпирични изследвания, насочени и към разширяване на практико-приложните му възможности.

Биха могли да се потърсят и създадат нови перспективи за единство и взаимодействие между всички компоненти на учебната дейност. Тяхното формиране би могло да се осъществи като се вземат предвид възрастовите, индивидуалните и джендърните особености на децата, но не на основата на приспособяване към тях, а като порекция на нови форми на развитие.

В заключение може да се подчертае, че съществена роля при формирането на училищната готовност имат джендърните специфики в развитието на мотивационната готовност на децата от предучилищна възраст. Изучаването и съобразяването с тези специфики в развитието е един от пътищата към изграждане на положителна мотивация както за учебно-познавателна дейност, така и за пълноценно включване във всички видове дейности на училището като образователна институция, за развитието на

действени вътрешни фактори за подобряване на качеството и ефективността на учебния процес.

III. ТЕОРЕТИКО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ

1. За първи път у нас се проучва влиянието на джендърните характеристики на 6-7-годишните деца при формирането на мотивационна готовност за учебна дейност.

2. За първи път е разработен модел на системен джендърен подход за формиране мотивационна готовност на 6-7-годишните деца за учебна дейност.

3. Моделът ясно откроява потребността от създаване на система от методи, съобразени с джендърните специфики на децата, чрез които външните фактори да стимулират повишаването на мотивационната готовност за учебна дейност.

4. Доказано е влиянието на спецификата на външните фактори върху субективната значимост на джендърните аспекти на мотивационната готовност за учебна дейност.

5. Направена е систематизация на основните изследователски перспективи, теории и детерминанти на конструкта джендър и влиянието му върху мотивационната готовност за учебна дейност.

6. В емпиричното изследване е установена за първи път зависимостта на пола на децата при мотивацията за учебна дейност.

7. Доказана е и необходимостта от акцентирание върху джендърните аспекти в развитието на когнитивните, перцептивните и логическите умения на децата.

IV. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Ботева, Л.И. Особенности на формирането на мотивационна готовност за учебна дейност, при отчитане на джендърните характеристики на 6-7-годишните деца. Международната научна конференция „Приложна психология – възможности и перспективи 2017”
2. Ботева, Л.И. Джендърни стереотипи и ролята им при формирането на някои мотивационни компоненти на готовността за учебна дейност. Международната научна конференция „Приложна психология – възможности и перспективи 2016”
3. Ботева, Л.И. Джендърни аспекти на социализацията на 6-7-годишните деца и влиянието им върху мотивацията за училищна дейност. Международната научна конференция „Приложна психология – възможности и перспективи 2015”
4. Ботева, Л.И. Мотивацията като част от структурата на социокултурната готовност на 6-7-годишните деца за постъпване в училище. 13 Международна конференция „Приложната психология: Възможности и перспективи – 2014г.
5. Ботева, Л.И. Социально-психологические аспекты развития личности дошкольника в период подготовки к школе/ Л.И. Ботева // Практическая психология: от фундаментальных исследований до инноваций: Мат-лы III Междунар. науч.-практ. конф. 10 октября 2008 г./ Отв. ред. Н.А. Коваль; Федеральное агентство по образованию, Тамб. гос. ун-т им. Г.Р. Державина. Тамбов: Изд-во ТГУ им.Г.Р.Державина, 2008. С. 134-138.
6. Ботева, Л.И. Социокультурные особенности развития личности дошкольника в период подготовки к школе / Л.И. Ботева // Потенциал личности: комплексная проблема: Материалы Седьмой Междунар.конф.

(заочной). 5 июня 2008 г. / Отв. ред. В.Н. Косырев; Федеральное агентство по образованию, Тамб. гос. ун-т им. Г.Р. Державина. Тамбов: издательский дом ТГУ им.Г.Р. Державина, 2008. - С. 208-214.

7. Ботева, Л.И. Формирование общей готовности 6–7–г.них детей к школе // Л.И. Ботева/ Актуальные проблемы современной психологии: Сб. статей междунар. науч.- практ. конф. аспирантов 21 марта 2008 г. / Под ред. Е.А. Корсунского. Воронеж: «АНО МОК ВЭПИ», 2008. С. 26-30

8. Ботева, Л.И. Социокультурная обусловленность подготовки детей из болгарской провинции к школе // XII Державинские чтения: Мат-лы науч. конф. преподавателей и аспирантов Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2007. - С. 29-33